

General-pukovnik u penziji
Veljko KOVAČEVIĆ

RESPEKTIVNE SNAGE U ZALEĐU FRONTA

*Sjećanje na dejstva 6. korpusa u završnim operacijama
za oslobođenje Jugoslavije*

Poslije formiranja sremskog fronta i jakih napada neprijateljskih snaga od Osijeka, Našica i Koprivnice — general Kosta Nađ se morao povući sa 12. korpusom na lijevu obalu Drave u Mađarskoj. Predosjećajući šta se može desiti 6. i 10. korpusu iskoristili smo tu priliku i u Mađarsku evakuisali oko 25.000 stanovnika, više od 3.000 ranjenika i dosta teškog naoružanja. U Mađarsku se povukla i Osiječka brigada, koja će se kasnije, od izbjeglica i od tog brojnog sastava naše pozadine, popuniti, tako da će brojati oko 3.000 boraca.

Dakle, tako smo imali situaciju: sremski front, front na Dravi i 6. korpus najistureniji prema istoku. Poslije tog povlačenja našli smo se pod udarom izuzetno jakih snaga neprijatelja, nekoliko njegovih divizija. To je već bio početak 1945. godine, januar — februar. Neprijatelj je nastavio ofanzivu na nas i to je bila posljednja ofanziva njemačkih snaga u Jugoslaviji. Za cijelu Slavoniju, za jedinice u njoj, za 6. i 10. zagrebački korpus, to su bili sigurno najteži dani u toku čitavog rata. Očito, njemačkoj komandi je bio cilj da uništi naše snage tu, u zaleđu sremskog fronta na Dravi. Dobro je bilo što smo veliki broj stanovništva blagovremeno evakuisali, izvukli ranjenike i jedan dio teže artiljerije, koje smo tada prilično imali.

U jednom trenutku ostali smo bez slobodne teritorije i tukli smo se po Papuku, Ravnoj gori i Psunju, gdje su nas napadale njemačke i Paveličeve snage. Međutim, iz te situacije smo se brzo izvukli, jer se i neprijatelju, izgleda, mnogo žurilo. Nijemci su bili dovukli snage sa oba fronta — dravskog i sremskog — da bi nas tu uništili. Ali, naše snage su brzo povratile Pakrac i Daruvar i opet smo stvorili priličnu slobodnu teritoriju sa ta dva grada. Ipak, u toj ofanzivi smo izgubili Slavonsku Požegu, Viroviticu i čitavu Podravinu. Nama je bilo jasno da će uskoro doći do proboja sremskog fronta i da će 6. korpus dobiti nove zadatke.

Uoči proboja sremskog fronta dobili smo tri različita zadatka. Ne sjećam se da li smo dobijali te zadatke neposredno od Vrhovnog štaba. Prvi zadatak je bio da jedinice 6. korpusa razviju operaciju i da napadaju preko Dilja prema Vinkovcima, to jest direktno u zaleđe sremskog fronta. Nakon kraćeg vremena dobili smo drugi zadatak — da jedna divizija (imali smo dvije divizije, 12. i 40, a naša 28. divizija već ranije je otišla iz Slavonije i ušla pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba i učestvovala u oslobođenju Beograda) djeluje prema sremskom frontu, a druga prema Dravi. I taj zadatak je odložen, a dobili smo od III armije nov — da sa oba dvije divizije napadamo i da izbijemo na Dravu kod Valpova. Zadatak je bio prilično nerealan jer je trebalo pod borbom savladati čvrsto zaposjednut front dubine oko 100 km da bi se potom izbilo na Dravu, tamo gdje je trebalo da jedinice 3. armije izvrše forsiranje. U međuvremenu, »uhvatili« smo jednu naredbu neke njemačke komande u kojoj se nalaže njihovim jedinicama da ni po koju cijenu ne dozvole prodor 6. korpusa prema istoku. Očito su Nijemci računali s tim da im se nalazimo iza leđa i da ćemo udariti iz tog pravca. Razumije se da je neprijatelj na tim najosjetljivijim pravcima kojima smo mi mogli krenuti prema istoku — prema Našicama, Požegi i dalje prema Dilju, Osijeku i istočnoj Slavoniji — postavio jake snage, ukopao se i formirao prema nama jak front, a naročito na Papuku.

Međutim, mi smo preduzeli sve. Komesar korpusa je bio drug Otmar Kreačić. Razmislili smo koji pravac da izaberemo da bismo se probili u pravcu Našica. U to vrijeme smo boravili u široj okolini Pakraca i Daruvara. Dvije divizije su se kretale samim vrhom, stranama i podnožjem Papuka. Međutim, zapadno od Kutjeva neprijatelj je imao jake snage i tu smo naišli na ukopane Nijemce. Jednu čitavu noć i naredni dan smo jurišali, ali bezuspješno. Nismo mogli koristiti ni našu artiljeriju. U tom napadu, koliko se sjećam, bilo je preko 400 boraca izbačeno iz stroja. Morali smo se napo-

sljetku povući. Ostao nam je bio još samo jedan, i to veoma rizičan pravac za proboj prema Dilju i dalje operacije prema Dravi.

Održali smo sastanak štaba korpusa u selu Orljavac, koje se nalazi zapadno od Slavonske Požege. Tu smo donijeli odluku da ostavimo svu artiljeriju na slobodnoj teritoriji i da idemo sa brigadama dviju divizija u marševskim kolonama kroz požešku ravnicu, na sektoru između Pošege i Kutjeva, inače dva jaka garnizona. Računali smo: ako negdje naiđemo na neprijatelja, odlučno ćemo se tući i probijati po svaku cijenu. Da bismo to postigli, trebalo je da zamaskiramo naše namjere. Zato smo se dogovorili sa štabom 10. korpusa, na čijem je čelu bio Mate Jerković, da oni sa dijelom snaga izvrše demonstrativan napad na Sl. Požegu, a drugim manjim dijelom na Kutjevo, kako bi neprijatelj pomislio da se radi o napadima na ta mjesta. Osnovno je bilo da se u tim napadima ostvari što jača vatra, kako bi glavčina ostala nezapažena kad se bude probijala Požeškom ravnicom. Krenuli smo paralelnim maršom sa pet brigada (jedna brigada je bila ranije upućena na Dilj, zauzela Podgorač i tu se držala) i nekim jedinicama 10. korpusa, koje su vršile demonstrativni napad. Čim je pala noć, napadnuto je Kutjevo i Požega i napad je trajao čitavu noć, a mi smo, kako rekoh, paralelnim maršem nastupali prema Dilju. Prilikom napada na Kutjevo i Požegu vatra je bila tako jaka da se dobijao utisak da se vodi zaista velika bitka. Gotovo nesmetano smo se kretali jer se pred nama nije niko pojavljivao. Međutim, neprijatelj je, izgleda, ipak, osjetio našu namjeru.

Sa štabom korpusa i jednim bataljonom išao sam na čelu, a ispred sebe smo isturili jedan bataljon kao prethodnicu. Sve mi se činilo da idemo veoma sporo. Jer, stalno me okupirala misao da još u toku noći moramo savladati čitavu ravnicu i prihvatiti se Dilja. Zajedno sa Otmarom Kreačićem izbio sam na cestu Požega — Kutjevo. Tu smo sustigli bataljon, našu prethodnicu. U tom trenutku našli smo se u jakoj svjetlosti farova oko 36 kamiona koji su bili puni njemačkih vojnika. Ne sjećam se kuda su se kretali, ili u pravcu Slavonske Požege, ili iz Slavonske Požege prema Kutjevu. Išli su s namjerom — ili kao pojačanje nekoj njihovoj jedinici, ili da nas tu presjeku. Odjedanput, na cesti je nastao strašan krkljanac. Naš bataljon se razvio, začas otvorio vatru i rastjerao Nijemce. Svi kamioni su postali naš plijen, ali nam nisu mogli koristiti. Preostalo nam je da ih zapalimo. Najprije smo pomislili da to odmah učinimo. S obzirom na to da sam se našao na licu mjesta, ipak sam zabranio da se pale kamioni, jer ako ih odmah zapalimo, bićemo os-

vijetljeni i neprijatelj će na nas koncentrisati artiljerijsku vatru. Zato smo odredili jedinicu koja će tek ujutro, kad to sve prođe, zapaliti kamione i produžiti naprijed.

I pored toga nismo se potpuno spasli artiljerijske vatre, ali ona nije imala gotovo nikakvog učinka. Noć je bila veoma mračna i sve brigade su u toku nje savladale kritični prostor. Neprijatelju je, izgleda, tek tada postalo jasno da mi, u stvari, tuda prodiremo.

Kad smo već mislili da smo savladali požešku kotlinu i izbjegli neprijateljsku vatru, naišli smo na nove teškoće. Primicali smo se Dilju, ka vrhu Dilja, onom koji se nalazi između Požege i Broda. Još smo išli ravnicom čistom kao dlan. Odjedanput, pred nas je, na pruži, iskrsnuo oklopni voz. To je za mene bio jedan izuzetno težak trenutak, jer ništa od naoružanja nismo imali čime bismo se mogli uspješno nositi s tim vozom, a ni veze sa drugim jedinicama od kojih bismo mogli zatražiti pomoć. Sa mnom je bio i komandant 40. divizije Sava Miljanović Jaran i jedan komandir čete. Gledamo voz samo stotinak metara udaljen od nas. Šta da se radi?

»Imate li ručnih bombi«? — pitam komandira čete.

»Imamo« — odgovori on.

Voz je polako odmilio, a onda smo skupili 20—30 ručnih bombi i pomoću njih digli dio pruge u vazduh. Bio je to jedini način da se oslobodimo »oklopnjaka«, koji više nije mogao da »šeta« oko ose našeg nastupanja.

U svitanje smo se prihvatili obronka Dilja. Odatle sam kao komandant korpusa mogao da posmatram naše dvije divizije kako nastupaju od ceste Požega — Kutjevo. U tom trenutku vidio sam u plamenu i onih 36 kamiona. Čitava požeška kotlina je prosto gorjela u pješadijskoj i artiljerijskoj vatri. Bilo mi je teško, jer sam vjerovao da smo izgubili trećinu vojske.

Tražio sam da mi komandanti divizija podnesu izvještaje o gubicima. Oni su nevjerovatno brzo stigli. Začudio sam se kad sam saznao da smo tako reći bez gubitaka. Naravno, bili smo bogatiji za mnogo pušaka, desetine puškomitraljeza, minobacača i dosta municije.

Imali smo i jedan konjički divizion, koji je učestvovao i u napadu na oklopni voz. Naime, oklopni voz smo zasipali minobacačkom vatrom, a konjanici su kao vihor jurili prema njemu. »Oklopnjak« je napokon odstupio prema Našicama. To je bila jedna od najimpresivnijih slika koje sam vidio u ratu.

Tako je savladana požeška kotlina između dva garnizona — Požege i Kutjeva. Ali, čekao nas je vrh Dilja i cesta preko njega

koja vodi za Slavonsku Požegu. Očekivao sam da će Dilj biti zaposjednut i da će neprijatelj nastojati da nas spriječi da se dalje probijamo.

Odredili smo 16. omladinsku brigadu »Joža Vlahović« da ide kao prethodnica. Ojačali smo je sa, mislim, šesnaest minobacača i snabdjeli sa dosta municije. Ubrzo zatim, na samom vrhu Dilja, kuda prolazi cesta, razvila se teška borba. Čuo sam kanonadu naših minobacača. Tukli su po jednom bataljonu Nijemaca i ustaša. Neprijatelj je brzo razbijen.

*

Bio je to strahoviti marš. Bez predaha naše jedinice su nastavile dalje prema Našicama i Podgoraču. Bio je 15. april kad smo izbili na istočne padine Dilja. Tada je već plamtjela velika bitka od Drave. Tu smo naišli na Virovitičku brigadu koja se morala povući pred odstupajućim snagama Nijemaca, koji su se povlačili od Drave a djelimično i sa sremskog fronta. Virovitička brigada je zaposjela položaje iznad Podgorača. Nešto zapadnije od nje izbile su naše brigade. Odjedanput, na oko kilometar ispred nas, pojavila se neka vojska, mnogo vojske. Pogledam kroz durbin i vidim da su to Nijemci koji su vjerovatno htjeli da tu zaposjednu položaje i zaustave naše jedinice što su nastupale od Drave i od sremskog fronta. Oni su prvi otvorili vatru, nastupajući prema nama. Jednoj diviziji sam naredio da se razvije sa desne strane, a jednoj brigadi da napada s lijeve strane. Sa dijelom snaga sam ostao na položaju koji je bio zaposjednut i na kojem se već nalazila Virovitička brigada. Nijemci su otpočeli juriš. Prisustvo Otmara Kreačića i moje na položaju brigade je bilo sa moralne strane izuzetno važno za inače hrabre borce brigade, koji su uspjeli da odole žestokim jurišima neprijatelja. Zapravo, tako teška situacija je nastala zato što je zakasnilo dejstvo onih naših pet brigada u desni i lijevi bok neprijatelja. Pokajao sam se za prethodnu odluku mada je ta odluka bila jako dobra. Stajao sam tako zbunjen i ljut na samog sebe. Neopreznost me koštala ranjavanja u nogu. Glas o mom ranjavanju odmah se prenio među borce i mislim da je i to imalo nekakvog efekta, tako da se izrazim, da brigada izdrži. Zahvaljujući drugu Kreačiću koji me je ranjenog izvukao preko čistine, ostao sam živ, mada je i njega to moglo stajati života.

U međuvremenu, stupile su u dejstvo i naše snage s bokova. Njemačka jaka grupacija bila je potom brzo i potpuno razbijena i uništena. To je bio vrlo značajan uspjeh, a to se vidjelo i iz kasnije

izjave njemačkog generala Lera. Naime, njihov plan je bio da zaposjednu Dilj između Našica i Đakova i da tu utvrde položaje ispred 3. armije. Mi smo im omeli te planove, da tako kažem, u jednom naletu. Za mene je to bila najkarakterističnija velika borba u susretu, u kojoj smo se mi našli sa šest brigada prema vrlo jakim njemačkim snagama. Tako je obezbjeđeno naše spajanje sa 3. armijom koja je nezadrživo nastupala.

U toku proboja nismo mogli održavati nikakvu radio-vezu ni sa Vrhovnim štabom ni sa 3. armijom. Oni su nas, što ćemo saznati kasnije, neprestano tražili, ali mi nigdje nismo mogli postaviti radio-stanicu i uspostaviti vezu sa njima. Tek kad smo prešli prugu i kad smo se popeli na Dilj, onda smo uspostavili radio-vezu. Rekao sam im naš položaj i pravac daljeg nastupanja. Oni su nas ohrabрили i rekli nam da se javljamo što češće. Prekid veze predstavljao je veliku teškoću, prije svega, za našu avijaciju, koja je tada djelovala i na sremskom i na dravskom frontu.

Pošto su jedinice 6. korpusa zaposjele Dilj, razbile u kotlini jake njemačke snage i onemogućile ih u posjedanju važnih položaja, došlo je do spajanja sa jedinicama 3. armije, a potom je uslijedila i naredba Vrhovnog komandanta da se rasformira 6. korpus i da se njegove divizije stave pod neposrednu komandu 3. armije.

*

Danas kad razmišljam o toj operaciji, o jednom, da tako kažem, brzom naletu jedinica 6. korpusa kroz Požešku kotlinu i njihovom ukupnom doprinosu u završnim operacijama, mislim da je od najvećeg značaja bilo zaposjedanje Dilja i ponovo stvaranje slobodne teritorije. Praktično je našim prolaskom čitava požeška kotlina bila ponovo slobodna — Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje, Veliki Zdenci i mnoga druga mjesta, sve tamo do Ilove. To su postala opet snažna uporišta u zaleđu sremskog fronta.

Da smo u to vrijeme imali jače snage u zaleđu sremskog fronta, one bi imale mogućnosti da se od Pakraca spuste prema Okučanima i tu potpuno presjeku odstupnicu njemačkim snagama. Ali, treba imati na umu i to da su Nijemci organizovali veoma jak front na Ilovi i da su odlučno branili prugu i izvlačenje snaga sa sremskog fronta.

Kao što se zna, 3. armija kasnije nastupa Podravinom, 1. armija osnovnom linijom — glavnom komunikacijom, a 1. divizija je napadala Pleternicu, koju smo mi već jednom ranije osvajali. U frontalnom napadu ona je imala znatne gubitke, jer su Nijemci Pleter-

nicu bili sasvim dobro organizovali za odsudnu odbranu kako bi obezbijedili bok odstupajućim snagama.

Dakle, jasno se vidi da do probijanja 6. korpusa do Drave nije moglo doći, mada bi to bio osnovni zadatak da smo imali dovoljno snaga. Ali, u svakom slučaju, mislim da je 6. korpus izvršio jedan veliki zadatak — onemogućio je Nijemcima zaposedanje Dilja i time 3. i 1. armiji znatno olakšao brže nastupanje. Iznosim sve to kao ratničko sjećanje i vlastite procjene, ali ponovo podsjećam i na Lero ve izjave iz kojih se vidi da su baš ta dejstva snaga 6. korpusa unijela čitavu zbrku i nesigurnost u njihovu odbranu i prilično je dezorganizovala u najkritičnijim danima njihovog povlačenja ka zapadu.

Mislim da je to izuzetno poučan primjer saradnje glavnine koja je frontalno napadala i respektivnih snaga koje su djelovale iz pozadine, i koje su pred sobom imale zaista prave frontove kao što je bio onaj na Papuku, koji nismo mogli probiti i zato što je bio veoma utvrđen, pa smo se morali odlučiti na tu najriscantniju operaciju — da brigadama nastupamo kroz kotlinu, kroz onu ravnicu, koju smo ipak znali iskoristiti. Pokazalo se da je to bilo i najbolje rješenje, najbolja varijanta. Jer, mi smo u pravo vrijeme izbili na pravo mjesto, tu gdje su Nijemci pokušali da organizuju odbranu.

Šesti korpus i njegov štab dobili su za taj uspješno izvršen zadatak i herojsko držanje pohvalu od komandanta 3. armije generala Koste Nađa.

Htio bih da nešto kažem o dejstvima 6. korpusa sa stanovišta naše koncepcije opštenarodne odbrane i dragocjenih iskustava iz narodnooslobodilačkog rata.

Mi smo i prije završnih operacija izvodili veće operacije u Slavoniji. U jednom periodu imali smo oslobođenu veliku teritoriju koja je zahvatila Požegu, Pleternicu, Pakrac, Daruvar, Viroviticu, Podravsku Slatinu i druga mjesta. Kada su se tu pojavile snage našeg 12. korpusa i jedinice Crvene armije, mi smo već držali najmanje stotinu kilometara fronta na Dravi u svojim rukama. Izvodili smo prave operacije. Napadima na naseljena mjesta i jaka utvrđenja mi smo oslobađali tu teritoriju u toku 1944. god. Samo za mjesec dana, na primjer, izbacili smo iz stroja oko 8.500 neprijateljskih vojnika. Dakle, vodili smo borbe sa jakim formacijama neprijatelja koje su imale dosta artiljerije, oklopnih jedinica i minobacača. Odjedanput, u toj najznačajnijoj operaciji, kad je trebalo forsirati Dravu da bismo izvršili svoj zadatak, morali smo se odreći, tako reći, cjelokupnog teškog naoružanja, cjelokupne artiljerije, sve-

ga što nas opterećuje, morali smo se vratiti unazad bar godinu dana u pogledu naoružanja, pa i u formacijskom pogledu. Jer, tako su nalogali novi uslovi. Morali smo napustiti čak i nekoliko tenkova prilikom nastupanja prema Dilju, jer nam nisu mogli biti od pomoći. Mogli su nam samo smetati. Tako smo imali samo jako pješadijsko naoružanje, dosta mitraljeza i minobacača. Zapravo, za izvođenje te operacije morali smo se preformirati u lake jedinice tipičnog partizanskog tipa. Jer, da smo, recimo, zadržali artiljeriju, mi bismo je možda progurali, izvukli, ali bismo sigurno zbog nje izgubili najmanje dan-dva. Napokon, došli bismo do Dilja i tu se opet morali odreći artiljerije. Zato smo je ostavili na slobodnoj teritoriji.

Znači, izvršili smo taj zadatak kao jedna respektivna snaga u pozadini, u zaleđu fronta. Po mom mišljenju, osnovni značaj našeg dejstva je u tome što je neprijatelju onemogućeno da zaposjedne položaje i da na tom pravcu organizuje jaku odbranu. Vjerujem da dejstva 6. korpusa iz pozadine mogu da potvrde da je za neprijatelja teži jedan metak s leđa nego deset sa fronta. Drugo iskustvo i pouka je da se formacije mogu, a nekad i moraju, »podešavati« za određene borbene zadatke.

Isto tako, činjenica je da su naše snage u Slavoniji bile vičnije borbi u ravnici nego u brdima. Razumije se, pri svemu tome naše jedinice sigurno ne bi imale takav borbeni učinak da nisu imale čvrst oslonac i podršku stanovništva. A to je ono ogromno preimущество na koje neprijatelj nikad ne može računati.

Kad je riječ o opštenarodnoj odbrani, smatram da njena koncepcija, dalja i savremenija razrada našeg načina ratovanja, jeste praktično i teorijsko iskustvo kako se treba organizovati za odbranu. Koliku je opasnost 6. korpus predstavljao za neprijatelja govori činjenica da je on i pri formiranju sremskog fronta, u toj za njega odsudnoj odbrani, morao odvojiti velike snage da bi likvidirao to opasno žarište iza svojih leđa. Istina, u jednom trenutku uspjelo mu je da nam oduzme gotovo svu slobodnu teritoriju, koju smo ubrzo zatim povratili. Ali, on nije uspio da nam nanese osjetne gubitke, da razbije ni jednu našu jedinicu. Naprotiv, on je imao velike gubitke. Interesantno je napomenuti da smo tada imali dosta ranjenika, da nam je čak na Papuku bila i jedna velika bolnica smještena u bunkerima, ali ipak nije pala u ruke neprijatelja. U toj ofanzivi na nas učestvovala je divizija »Princ-Eugen«, 111. Luftwaffe divizija, 1. i 7. gorska Pavelićeva divizija, Čerkeški korpus i dr. To su bile velike snage. Danas kada se sjetim toga, prosto se čudim kako smo odoljeli. Sve su to značajna iskustva i ja mislim da su ona već našla svoje mjesto u vojnoteorijskoj razradi naše koncepcije.

Sigurno je da je naša borba, a u okviru nje i završne operacije za oslobođenje zemlje, neiscrpna riznica iskustava za koncepciju opštenarodne odbrane i njenu doktrinu. Ali, kad gledamo gdje je taj 6. korpus, gdje su slavonske jedinice ratovale, onda je to posebno dragocjeno iskustvo. Samo da spomenemo taj mali manevarski prostor — s jedne strane Sava, a s druge Drava. To je bio mali prostor sa dvije male planine, koje se za gotovo dva sata mogu preći poprijeko. Tu je neprijatelj vodio ofanzivu za ofanzivom, a ipak ni jedna naša jedinica nije bila poražena. Naprotiv, poslije svake ofanzive te jedinice su se popunjavale i povećavale. Uvijek smo znali da nađemo prostor i vrijeme za manevar, a posebna odlika je bila što su naši borci bili vični ravničarskom ratovanju. Neprijatelj nas nikada nije mogao potpuno satjerati u planinu. Recimo, takvim uslovima ratovanja ne bi se lako mogle prilagoditi i najelitnije naše jedinice koje su bile naučile na brda i planine Bosne, Crne Gore, Dalmacije, itd. Sa stanovišta opštenarodne odbrane — mislim da je i to značajno iskustvo.

Ako još jedanput želimo da naglasimo značaj dejstava respektivnih snaga u pozadini neprijatelja, pa i onih najmanjih, onda su dejstva 6. korpusa, s obzirom i na sve druge okolnosti i specifičnosti, od posebnog značaja. Ako se neprijatelj tuče s leđa, ako ga napadaju i najmanje formacije — on je prinuđen da odvaja snage sa glavnog fronta.